

KÉPZÉSI ÉS KIMENETI KÖVETELMÉNYEK: AJÁNLÁS

TEMESI JÓZSEF

*tanszékvezető, egyetemi tanár, Budapesti Corvinus Egyetem
jozsef.temesi@uni-corvinus.hu*

(Beérkezett: 2006. november 15.; elfogadva: 2006. november 27.)

Az új kétszintű magyar felsőoktatási képzési rendszerben is fontos szerepet játszanak a képzési és kimeneti követelmények. Ezek adják meg az alapot a szakindítások megítéléséhez és az intézményi tantervek kidolgozásához. A cikkben a követelményeket hierarchikus rendszerben látjuk jól megvalósíthatónak: az általános és a képzési ágakhoz tartozó leírásokat követik az intézményi szintű szakleírások. Mindezek lényegi eleme a kimeneti oldalra történő koncentráció, a kompetenciákra építés. A cikk utolsó részében ajánlásokat fogalmazunk meg a képzési és kimeneti követelmények formai megvalósításához.

Kulcsszavak: képzési és kimeneti követelmények; tantervi folyamat; akkreditáció

1. SZABÁLYOZÁSI HÁTTÉR

A magyar felsőoktatásban az oktatásra vonatkozó szabályozásban kitüntetett helyet foglalnak el a képzési és kimeneti követelmények (KKK). A szakalapítások során a Magyar Akkreditációs Bizottság által pozitívan elbírált szaklétesítési kezdeményezések anyagaiból az Oktatási Minisztériumban válik jogerőssé az az anyag, amely az Oktatási Közlönyben megjelenve a szakindítások jogi alapját szolgáltatja.

A felsőoktatási alap- és mesterképzésről, valamint a szakindítás eljárási rendjéről szóló 289/2005. sz. kormányrendelet tételesen felsorolja a KKK szakonként kötelező formai kellékeit (lásd a *függelékben*). Ebben vegyesen szerepelnek technikai és tartalmi elemek. A szakindítás új, „bolognai” gyakorlatában az intézmények még nehezen igazodnak el a vonatkozásban, hogy mely elemeket tekintsék

fontosnak; kísért az a múltbeli eljárás, amikor elsősorban a tantervre és a személyi állomány minőségének igazolására koncentráltak.

Bár ezek továbbra is lényeges részei maradnak a szakindítási anyagoknak, csak az egyik oldalra, a bemenet oldalára koncentrálnak. A képzési és kimeneti követelmények kimeneti oldalára koncentrálnak a KKK leírásból a tanulási eredmények (learning outcomes) kompetencia alapú leírását kell kiemelni, s a szakindítási anyagnak elsősorban ezen kompetenciák adott intézményben történő megszerzésének bizonyítékait kell tükröznie. Tehát mind a szakalapításnál, mind a szakindításnál az lenne a leglényegesebb, hogy egyensúlyt teremtsünk a két szemlélet között.

A kulcskérdés a kompetenciák megfelelő konkrétságú meghatározása. Ez – egybevágóan a nemzetközi kísérletek zömével – egy vertikális megközelítés három szintjén történhet meg.

Általános szintleírás: a bachelor (alapszak) és master (mesterszak) fokozatokhoz tartozó általános kompetencialeírások. Ezeket jelenleg a hivatkozott kormányrendelet melléklete tartalmazza. Ezeket intézményi szinten adottságként kell kezelni.

Képzési terület/képzési ág szintű kompetencialeírások: egy adott képzési terület (egy esetben, ahol túlságosan heterogén a képzési terület, ott képzési ág) általános szakmai kompetenciáinak leírása. Ez a szint egyelőre hiányzik a magyar gyakorlatból, egyes területeken történtek kísérletek a megvalósításra. (Megemlítendő, hogy bizonyos szakterületeken a szakok leírásában jelennek meg az ide tartozó elemek, anélkül azonban, hogy ez világosan kimondódna, s ezáltal az általános és speciális szakmai kompetenciák keveredése félreértésekre ad okot.)

Szakokra vonatkozó kompetencialeírások: egyes konkrét szakképzettségek szakmai kompetenciáinak leírása. A jelenlegi szakképzési és szakindítási dokumentumokban ilyen leírások megjelennek, azonban egységes módszertani ajánlás hiányában nagyon eltérő felfogásban. A közeljövő akkreditációs és jogértelmezési gyakorlatának egyik fő feladata az lenne, hogy ezt az egységes módszertani ajánlást megadja.

2. A KOMPETENCIÁK KIDOLGOZÁSÁNAK MENETE

Ha egy új szakra vonatkozóan meg szeretnénk adni a kompetenciákat és ezeket a KKK megfogalmazásán túl a szakindítás tantárgyi követelményeinek meghatározásához is fel kívánjuk használni, akkor ehhez egy olyan eljárási sémára van szükség, amely például az alábbi elemeket tartalmazza (lásd Falus Iván cikkét a jelen számban):

- nemzetközi referenciák elemzése,
- professziogram elkészítése, egyeztetés a munkáltatókkal,
- kompetencialeírások,
- a kompetenciák beépítése a KKK-ba,
- a kompetenciák és a tanterv összefüggéseinek kidolgozása,
- sztenderdek, értékelések, ellenőrzések kidolgozása.

Mivel az elmúlt két évben, amikor a Bologna-rendszernek megfelelő szakok engedélyezési eljárásai folytak, ezek az elemek nem tudatosan és nem egységes módszertan alapján, és csak részben valósultak meg, ezért szükség lenne arra, hogy a kialakult (rendeletben már megjelent) KKK-leírásokat módosítani lehessen, illetve a további munkában szükség lenne az egységes szemléletmódra.

3. A KOMPETENCIÁK LEÍRÁSI MÓDJA

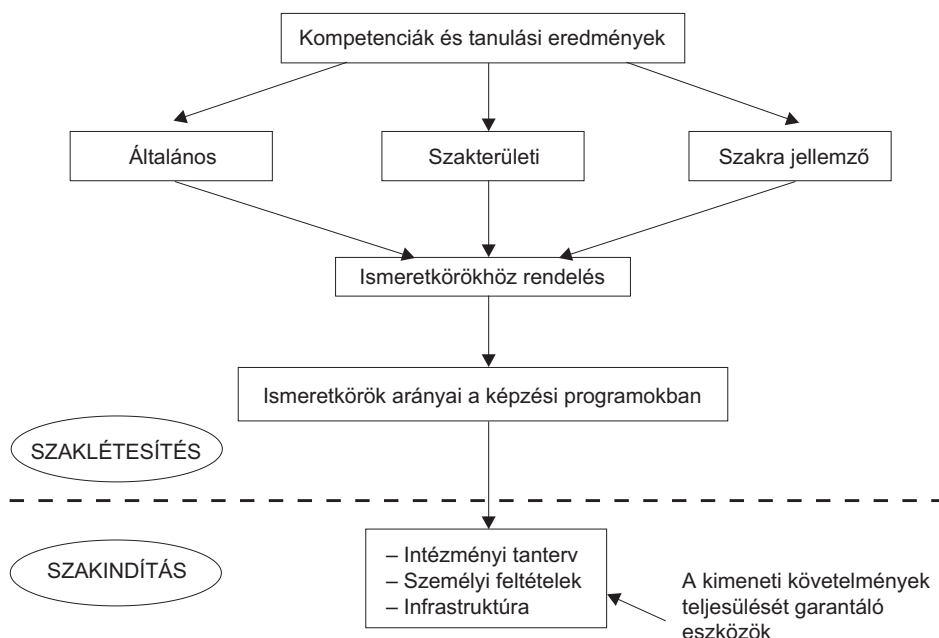
Amennyiben elfogadjuk a kompetencialeírások hierarchikus rendszerét, a leírás formája egyszerűbbé válik.

A szintre vonatkozó általános kompetenciákat a szakoknál nem kell megismételni, azonban a szakmai általános kompetenciák megfogalmazásánál figyelni kell rájuk. A képzési területre/képzési ágra megfogalmazott általános szakmai kompetenciáknak jól kell tükrözniük a szakmai elvárásokat egy-egy szélesebb terület szemszögéből: milyen kompetenciákkal rendelkezzen egy (alapfokozatot szerző) mérnök, egy (alapfokozatot szerző) közgazdász, egy (mesterfokozatot szerző) informatikus stb. Ha ezeket a leírásokat elkészítjük, akkor a szakok kompetencialeírásainál majd szintén csak hivatkozási szerepet kapnak, azaz a szakoknak kizárólag a specifikus kompetenciák leírásával kell foglalkozniuk.

Ha ezt az építőköveket valósítjuk meg, akkor minden leírás csak a hierarchia megfelelő szintjén fogalmazódik meg, s egy-egy szak/szakirány esetében „össze kell olvasni” (egymás mellé kell tenni) a három leírást. Ez előnye és hátránya is ennek a módszernek. Természetesen egy oklevélmellékletnek együtt kell a teljes leírást tartalmaznia.

Ezt a formát azért javaslom, mivel egyszerűbbnek látom a hiányzó képzési területi/képzési ági leírásokat elkészíttetni, elfogadni, majd a specifikus leírásokra koncentrálni, mint állandóan figyelni arra, hogy a szakleírások eltérő felfogású általános részei ellentmondásban vannak-e egymással. (Mást gondol el a „mérnökségről” mondjuk a gépészmérnöki és a villamosmérnöki leírás.) Jelzem, hogy ez most is megtehető, és jó példa az elemzésre az informatikai szakokról szóló, e számban megjelenő, Selényi Endre-cikk.

A leírások tartalmi részéhez fogódzót nyújt a már megjelent rendeleti szintleíró séma, illetve (nagyon – talán túl – részletesen) a tanárképzéshez megjelent rendeleti kompetencialeírás, valamint néhány megjelent szakleírás. A következő *ábra* az eddig leírtakat illusztrálja.

4. FORMALIZMUSOK

Az egységes szemléletmód még nem garancia arra, hogy egy dokumentumba is szabályozott folyamat valóban egységes értelmezés szerint működjön. Ezért – még ha minden szereplő el is fogadná a kompetenciák kidolgozásának menetére és leírására vonatkozó ajánlásokat –, szükség van arra, hogy a szaklétesítésben és szakindításban érdekelt felek által használt formanyomtatványok egységes szemléletben és azonos útmutatások mentén készüljenek.

Jelenleg a MAB és az OM bocsát ki különböző célú adatlapokat és leírásokat. Ezek sem önmagukban nem jól definiáltak (a kitöltési útmutatók nem adnak világos instrukciókat a kitöltés módjára és a kitöltésnél alkalmazott fogalmak értelmezésére, és még valamiféle minta sem segíti az eligazodást), sem egymással nem egyeztetettek.

Elvileg az OM rendeletileg kibocsátott KKK-inak az alábbi céljai vannak:

- tájékoztatja a leendő hallgatókat arról, hogy milyen képzésbe lépnek be, milyen szakképzettséget fognak szerezni, miféle kompetenciákat várnak el a hallgatóktól és mely kompetenciákat tudják a tanulási folyamatban megszerezni,
- tájékoztatja a munkaerő-piaci szereplőket az oklevelek mögött lévő tudásról, képességekről és készségekről, s mindezt az oklevélmellékletben hivatalosan is megerősíti, ezáltal világos jelzést adva a szakképzettség minőségéről és felhasználhatósági területeiről,
- iránymutatást ad az intézményeknek arra vonatkozóan, hogy milyen képzési célokat és kimeneti kompetenciákat elérő tanterveket kell készíteniük a szakindítás folyamatában,
- referenciául szolgál a MAB számára a szakindítások megítélésében.

Világosan látható egyébként, hogy ebben a felfogásban a szaklétesítési anyagok elbírálását nem a MAB-nak kell(ene) elvégeznie, hiszen a MAB végrehajtó szerepet kap a szakindítások véleményezésében. A szaklétesítési anyagot a szakma felelős akadémiai és a munkáltatói tagjaiból álló grémiumnak lenne jobb elbírálnia, s az indítandó és már elindított szakok minőségi ellenőrzésének feladata hárul(na) a MAB-ra. A szaklétesítések elbírálásakor tapasztalt gondok, anomáliák jó része annak következménye, hogy a minőségellenőrzésre szakosodott MAB nehezen tudja a szaklétesítések egyéb dimenzióit kezelni (munkaerő-piaci szükségesség, társadalmi elvárások, új kompetenciák beépítése a felsőfokú oktatásba).

Ha azonban a szaklétesítés problémakörét teljesen elkülönítjük a szakindítástól, még akkor sem könnyen áthidalható nehézségeket okoz az, hogy a MAB-nak a szaklétesítési anyagban szereplő kompetenciákat illetően kettős szerepe van:

- (1) *egyrészt* a szakindítási anyagokat kell abból a szempontból megvizsgálnia, hogy a szaklétesítésben a képzési folyamatra és a kibocsátásra megfogalmazott kompetenciákat garantáltan megvalósító tantervek születtek-e és az oktatás körülményei is biztosítják-e a jövőbeni oktatás feltételeit,
- (2) *másrészt* a szaklétesítésben megfogalmazott kompetenciák folyamatos minőségbiztosításban történő mérésére, értékelésére és számonkérésére kellene módszereket kidolgoznia (esetleg a szakindítási dokumentumokban a belső minőségbiztosítás intézményi leírásakor hangsúlyosan értékelnie).

Jelenleg a MAB a kimeneti kompetenciák és a tantervek összhangját gyakorlatilag nem vizsgálja, a folyamatos akkreditálásban pedig nincsenek módszerei az értékelésre.

A szaklétesítési és szakindítási dokumentumokban olyan kompetencialeírásokat kell tehát alkalmazni, amely a MAB kettős irányultságú munkáját maximálisan segíti. Egy javasolt egyszerűsített kérdéssorozat a szaklétesítéseknél és a szakindításoknál például az alábbiakat tartalmazhatná.

Szaklétesítés (MAB, MRK vagy szakmai testületek):

- (a) A szak neve
- (b) A szakon szerezhető végzettség: *felsőfokú alapoklevél, felsőfokú mesteroklevél*
- (c) A szakon szerezhető szakképzettség(ek): pl. *alapokleveles gépészmérnök, alapokleveles igazgatásszervező, mesterokleveles szociológus*
- (d) A szak javasolt hossza kreditben
- (e) Indoklás
  - (ea) tudományterületi/tudományági besorolás, az önálló szak akadémiai oldalról történő alátámasztása,
  - (eb) rokonszakok megjelölése és elkülönítés a rokonszakoktól,
  - (ec) a szakképzettség szükségességének munkaerő-piaci oldalról történő alátámasztása,
  - (ed) nemzetközi példák
- (f) A belépő hallgatóktól megkövetelt szakmai kompetenciák
- (g) Szakleírás
  - (ga) a képzés fő tanulmányi területei és azok aránya,
  - (gb) a tantervben megkövetelt ismeretkörök,
  - (gc) a tanulási eredmények kompetencia alapú leírása

A szaklétesítési döntés az (e), (f) és (g) pontokon alapul.

Szakindítás (MAB):

Felvételi – specifikálása az (f) ponton alapul.
 Tanterv – a (g) ponton alapul.
 Értékelési eljárások – a (gc) alpontonak kell megfelelniük.
 Személyi állomány minősége.
 Infrastruktúra megléte és minősége.

FÜGGELÉK**RÉSZLETEK A 289/2005. SZ. KORMÁNYRENDELETBŐL**

8. §.

...

(A KKK alapszakonként tartalmazza...)

e) az alapképzési szak képzési célját és az elsajátítandó szakmai kompetenciákat:

ea) a tudáselemeknek, a megszerzett ismereteknek és

eb) a személyes adottságoknak, készségeknek, valamint

ec) a szakképzettség konkrét környezetében, tevékenységrendszerben történő alkalmazása követelményeinek

leírását, figyelembe véve az alapfokozatot nyújtó végzettségi szintnek az 5. számú mellékletben meghatározott általános jellemzőit;

f) a képzési ágon belüli közös képzési szakasznak az alapszak szempontjából fontos általános kompetenciáit,

g) a törzsanyag – a szakképzettség szempontjából meghatározó – ismeretköreinek bemutatását.

9. §.

...

(A KKK mesterszakonként tartalmazza...)

f) a mesterképzési szak célját és az elsajátítandó kompetenciákat:

fa) a tudáselemeknek, a megszerzett ismereteknek és

fb) a személyes adottságoknak, készségeknek, valamint

fc) a szakképzettség konkrét környezetében, tevékenységrendszerben történő alkalmazása követelményeinek

leírását, figyelembe véve a mesterfokozatot nyújtó végzettségi szintnek az 5. számú mellékletben meghatározott általános jellemzőit;

g) a végzettségi szinthez szükséges, alapképzésben megszerzett ismeretköröket tovább bővítő alapozó ismeretköröket;

h) a törzsanyag – a szakképzettség szempontjából meghatározó – ismeretköreinek bemutatását.

QUALIFICATION AND OUTPUT REQUIREMENTS: RECOMMENDATION

JÓZSEF TEMESI

Qualification and output requirements play an important role in the new Hungarian higher education system. They give the criteria to the evaluation of a new degree programme, and the institutional curricula are also based on those requirements. Our approach is hierarchical: institutional descriptions follow the generic and subject-related descriptions. An essential part of the qualification requirements is to focus on the output of the educational process, the curriculum has to be built on competencies. The last part of the paper gives recommendations on the formal realization of qualification and output requirements.

Keywords: qualification and output requirements; curriculum development; accreditation